

ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ АПК В СИСТЕМІ МІЖГАЛУЗЕВИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Представлено економічні умови розвитку АПК в системі міжгалузевих зв'язків економіки АР Крим і формах приватного господарювання. Виконана оцінка ускладненого стану міжгалузевих зв'язків в системі АПК, формах організації виробництва, реалізація яких забезпечить підвищення ефективності господарської діяльності всіх підсистем економіки АР Крим

Постановка проблеми. Ефективність функціонування всього агропромислового комплексу в цілому, так і окремих його підрозділів залежить від раціональної побудови міжгалузевих зв'язків. У розвитку агропромислового комплексу АР Крим з позитивні зрушення в ринкових підходах до вибору форм господарювання, в удосконаленні міжгалузевої взаємодії сільського господарства, переробної та харчової промисловості, їх фінансуванні, інвестуванні та оподаткуванні. Однак виробництво і споживання продовольства в АР Крим залишається поки що недостатнім і є очевидною необхідність більш прискореного розвитку сільськогосподарських і переробних галузей агропромислового комплексу.

Системний розвиток АПК і ускладнення зв'язків обумовило необхідність виділення його в якості самостійного об'єкту планування і управління. В народногосподарському комплексі об'єктивно сформувалась і розвивається міжгалузева виробничо-технологічна система АПК, яка потребує якісно нового розвитку виробничих сил в агропромисловій сфері (рис. 1).

Рис. 1. Галузева структура АПК

Реформування агропродовольчого комплексу, як пріоритетної галузі економіки АР Крим, має стати надійною основою продовольчої незалежності та забезпечення високого життєвого рівня населення автономної республіки. На сучасному етапі кризова ситуація простежується в усіх секторах економіки, проте – найбільше в аграрному. Тому розвиток ресурсного потенціалу окремих регіонів повинен базуватися на обґрунтуванні й оптимізації міжгалузевих регіональних агропрограм [1]. На сучасному етапі процеси використання ресурсного потенціалу в системі організаційно-ринкових перетворень характеризуються підвищеним рівнем складності, низьким рівнем ефективності, великими втратами проміжної і кінцевої продукції.

До таких регіонів відноситься АР Крим, яка суттєво відрізняється від інших регіонів демографічним складом, кліматом, видами сільськогосподарської продукції, структурою економіки тощо.

У системі дослідження АР Крим розглядається як регіональна агропромислова одиниця, яка є складною економічною системою взаємопов'язаних природних, економічних і технологічних елементів, де основа – сільськогосподарське виробництво [3].

Економічні умови розвитку АПК у АР Крим представлені на рис. 2. Деякі з приведених на схемі факторів впливають на формування АПК всіх типів (наприклад, рівень економічного розвитку, забезпеченість трудовими ресурсами), інші ж – тільки на формування певного їх типу (наприклад, великі системи розселення зумовлюють специфіку приміських АПК).

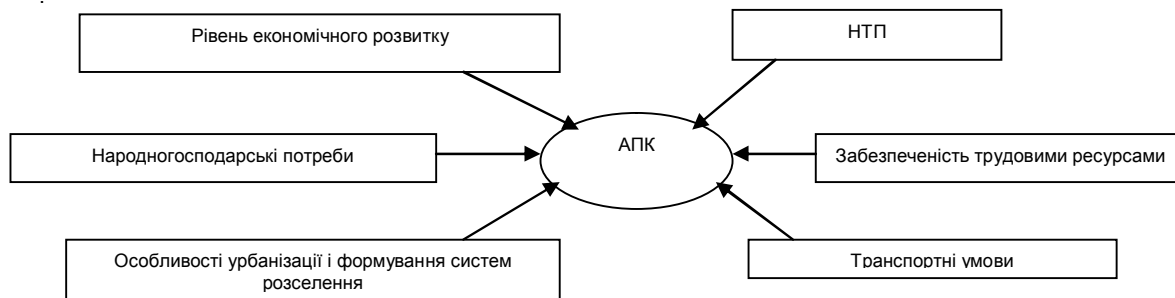

Рис. 2. Економічні умови розвитку АПК у АР Крим

Форми організації суспільного виробництва в цій сфері, система планування і управління, наявні міжгалузеві зв'язки, економічні відносини і весь господарський механізм поки що орієнтовані на ріст і збільшення питомої ваги проміжної продукції АПК, що стримує темпи росту кінцевого продукту і веде до збільшення витрат виробництва. Встановлено, що виробництво валового регіонального продукту АР Крим формується за рахунок використання ресурсів і послуг, здійснених в системі міжгалузевих зв'язків і форм приватного господарювання.

На сьогодні функціонують три основні форми приватного господарювання, які відносяться до дрібнотоварних господарств, які не в змозі використати переваги великих масивів і продуктивність сучасної сільськогосподарської техніки:

- особисті підсобні господарства,
- приватні (корпоративні),
- селянські (фермерські) господарства.

Серед проблем, що потребують невідкладного вирішення, слід виділити наступні: синхронізація розвитку сільського господарства, переробної і харчової промисловості; розвиток вітчизняного сільськогосподарського та продовольчого машинобудування; удосконалення аграрного і продовольчого сервісу; досягнення паритетності цін на сільськогосподарську продукцію, енергоносії, будівельні матеріали, техніку; оптимізація галузевої структури АПК; організація інфраструктури сучасного ринку продовольства.

Аналіз посліdnіх досліджень та публікацій.

Підвищення ефективності розвитку агропромислового комплексу та пов'язані з цим проблеми розглядалися у працях багатьох провідних вчених-економістів: Андрійчука В.Г., Борщевського П.П., Воронова А.В., Гайдуцького П.І., Голованова М.О., Краснова Ю.М., Крисального О.В., Лебединського Ю.П., Лукінова І.І., Макаренка П.М., Мосіюка П.О., Мостенської Т.Л., Онищенко О.М., Полякова О.М., Каблука П.Т., Савчука В.К., Сопка В.В., Столярова В.Ф., Топіхи І.Н., Уланчука В.С., Харківського Д.Ф., Червена І.І., Юрчишина В.В. та інших.

Складне економічне становище аграрних і переробних галузей, особливості трансформування вітчизняної економіки, призвели до появи цілого ряду нових проблем щодо їх розвитку. Потрібне комплексне їх вирішення. На сучасному етапі дуже актуальним питанням є розробка методологічних і методичних проблем стратегії забезпечення їх ефективного функціонування. Недостатньо дослідженими залишаються і проблеми прогнозування розвитку АПК та оптимізації міжгалузевих пропорцій.

Мета дослідження. В результаті здійснення заходів аграрної реформи держава перестала бути монополієм власником землі. Однак умови діяльності нових приватних агроформувальних залишаються нестабільними, вони не можуть бути конкурентоспроможними на внутрішньому і зовнішньому ринках. Дослідження показують, що безсистемно проведена аграрна реформа ігнорує соціальні проблеми і вимоги села, необхідність досягнення балансу соціальних інтересів у процесі реформування [2].

Головними цілями статті є обґрунтування проблем ролі і значенні міжгалузевих зв'язків між галузями АПК, ґрунтовний аналіз основних їх складових, узагальнення та поглиблення методичних підходів до оптимізації міжгалузевих пропорцій та моделювання розвитку галузей АПК, пошук основних напрямків ефективного розвитку агропромислової інтеграції із застосуванням аналізу економічних зв'язків та розробка механізму регулювання економічних інтересів її учасників.

При теоретичному аналізі сутності функціонування міжгалузевих зв'язків неможливо абстрагуватися від якісних змін у їх структурі, необхідно обґрунтувати методологічні основи аналізу та стратегічного прогнозування розвитку економіки АПК. Про ці зміни свідчить, зокрема, постійне зменшення часті сільського господарства в структурі витрат кінцевих споживачів на продукти харчування в розвинутих країнах. Це означає, що актуальним є дослідити маркетингові стратегії на ринку продовольчих товарів, на їх основі надати обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення ціноутворення та забезпечення найбільш раціональної реалізації виробленої продукції на основі міжгалузевих зв'язків, які повинні займати промислові галузі.

Викладення основного матеріалу дослідження.

Технологічні й маркетингові передумови розвитку координаційного процесу в агропромисловому виробництві діють у нерозривній єдності. Основний напрям розвитку маркетингових процесів в АПК полягає в створенні агропромислових формувань за участю сільськогосподарських, переробних, торговельних та інших підприємств – з метою максимального наближення виробника до споживача продукції і задоволення його потреб. Маркетинг в таких умовах забезпечує підприємствам на корпоративній основі не лише конкурентоздатність та прибутковість виробництва, а й зміцнення їх позицій у взаємовідносинах з учасниками подальших етапів руху продукції маркетинговими каналами.

Роль держави в забезпеченні розвитку маркетингу в АПК полягає в створенні нормативно-законодавчої бази щодо організації ринку сільськогосподарської продукції, умов для розвитку інтегрованих формувань та еквівалентного цінового обміну між галузями АПК. Для поліпшення інформаційного забезпечення підприємств агропромислового комплексу держава повинна ініціювати створення в аграрній сфері єдиної маркетингової інформаційної системи, яка здійснюватиме маркетинговий моніторинг ринку агропродовольчої продукції та науково-консультаційне обслуговування виробників.

Фактично вони є різними проявами однієї сутності: зростання соціогенетичної відстані між сільським господарством і промисловими галузями. Якщо в галузевій структурі економіки виділяються три якісно різні сфери: сільське господарство, промисловість і сфера послуг, то їх також доцільно виділити і в системі агропромислового виробництва. З огляду на це можна запропонувати концептуальний підхід до визначення функціональної структури агропромислового комплексу, суть якого полягає у виокремленні сфери власного сільськогосподарського виробництва, промислових галузей та торгово-маркетингових галузей (рис. 3):

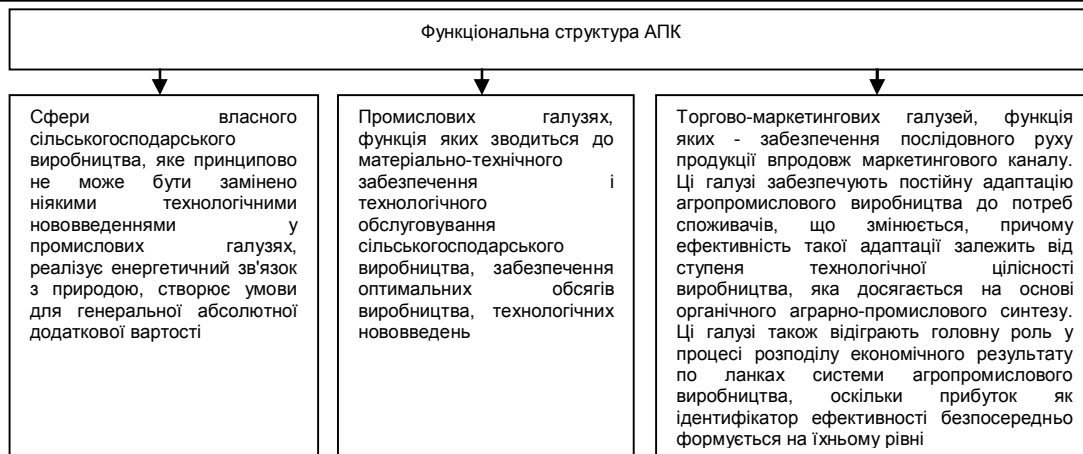

Рис. 3. Концепція функціональної структури агропромислового комплексу

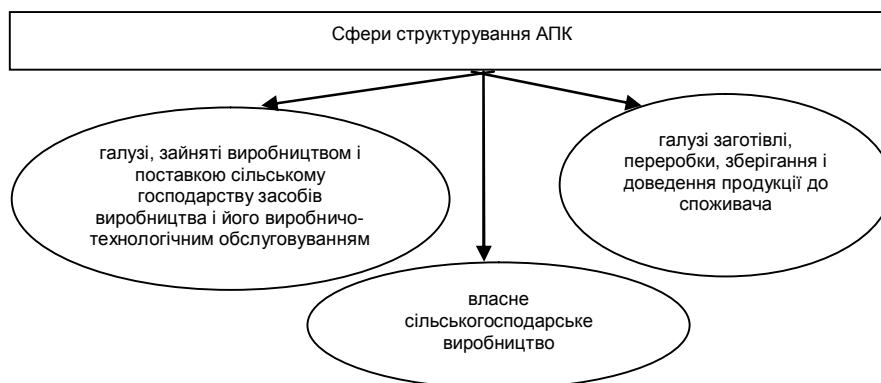

Рис. 4. Сфери структурування АПК

Загальноприйнятий підхід до структурування АПК визнає виділення трьох сфер (рис. 4):

Цілісність АПК як системи визначається міцністю і сталістю зв'язків між її функціональними складовими (міжгалузевих зв'язків). Встановлено, що процес інтенсивного формування і зміцнення цих зв'язків, що дістав назву агропромислової інтеграції, є внутрішньо суперечливим, оскільки він містить не тільки необхідність їх об'єднання, але також і розходженням їх економічних інтересів. З методологічної точки зору ефективність інтеграційних процесів у агропромислового виробництві визначається саме співвідношенням цих протилежних факторів. Проблема вдосконалення міжгалузевих інтеграційно-економічних відносин була і залишається надзвичайно актуальною. Для поліпшення організації виробництва сільськогосподарських і переробних підприємств необхідно: у виробництві, переробці і реалізації сільськогосподарської продукції послідовно розвивати інтеграційні процеси; впроваджувати прогресивні ресурсозберігаючі інтенсивні технології виробництва продукції рослинництва і тваринництва. Для забезпечення належної економічної зацікавленості учасників інтегрованого формування в одержанні конкурентоспроможної кінцевої продукції необхідно здійснювати розподіл отриманого ним прибутку між його учасниками. Регулювання економічних інтересів учасників інтеграційних процесів можна досягти і шляхом кредитування підприємств та встановлення економічно вигідних взаємовідносин між сільськогосподарськими товаровиробниками та іншими структурами АПК. При цьому необхідно враховувати фактори, що впливають на економічне зростання, тим самим здійснюючи їх селекцію на попередніх етапах. До них відносяться вплив науково-технічного прогресу, рівень затрат капіталу (ОВФ), стан освіти населення,

економія, обумовлена масштабами виробництва, удосконалення розподілу всіх видів ресурсів, законодавчі акти Верховної Ради і постанови уряду.

Серед цих факторів найбільший вплив на стан і ефективність міжгалузевих зв'язків мають процеси розподілу ресурсів. З цієї точки зору оптимальний розподіл ресурсів ефективна додаткова умова економічного зростання його територіальної організації, що обумовлює сталий розвиток і можливість формування аграрно-територіальних і аграрно-промислових комплексів. Найважливішим напрямом розвитку економічних відносин при формуванні сучасного ринку продовольства і матеріальних ресурсів має стати комерційний механізм, що забезпечить зв'язок між товаровиробниками, постачальницькими структурами і торгівлею, а також переробними підприємствами (через прямі контакти, торгові біржі, ярмарки, аукціони), тобто необхідно створити ефективне маркетингове середовище.

Відомо, що сільськогосподарське виробництво має свої унікальні особливості (родючість), хоч і підпорядковується загальним економічним законам. В сільському господарстві велика роль відводиться природним умовам, тому процес відтворення залежить від конкретних для кожної зони природних умов. Тому важливим є обґрунтування моделей господарювання не тільки для економіки АР Крим в цілому, але і для окремих районів і велико товарних агроформувань. На наш погляд, це повинні бути замкнуті технології рослинництва і тваринництва при переважному використанні ресурсів, яким на сучасному етапі немає альтернативи, пріоритетному розвитку тих культур, які є конкурентоспроможними за ціною і якістю. Для реалізації такого підходу слід створити міжгалузеві координаційні центри агробізнесу і підприємницької діяльності. Об'єктами впливу таких

координаційних центрів повинна бути наявна кількість діючих підприємств за організаційно-правовими формами господарювання.

Економічний аналіз існуючих форм господарювання показує їх часткову або повну неадекватність можливостям застосувати високопродуктивні засоби механізації, новітні технології в галузях АПК.

Ще однією важливою характеристикою особливостей функціонування АПК АР Крим є питома вага автономії в структурі виробництва базових видів продукції в цілому по Україні. Основні показники розвитку сільського господарства представлені у табл. 1.

Таблиця 1. Основні показники розвитку сільського господарства

	Україна	Автономна республіка Крим	Питома вага АР Крим в Україні, %
Площа с. г. угідь володінні і користуванні усіх категорій господарств у тому числі рілля	36603,8	1496,1	4,1
Продукція с. г. усі категорії господарств у порівнянних цінах 2005 р., млн. грн.	30887,0	1190,5	3,9
Виробництво основних продуктів рослинництва і тваринництва, усі категорії господарств, тис. тонн Зерно	103977,9	4236,4	4,1
Соняшник	53290,1	1734,1	3,3
Картопля	6526,2	28,6	0,4
М'ясо (у забійній вазі)	19545,4	349,8	1,8
Молоко	1905,9	137,8	7,2
	11761,3	363,4	3,1

Оцінка основних показників розвитку сільського господарства АР Крим показує в цілому відповідність показникам економіки України. Зернове господарство в АР Крим залишається провідною галуззю сільського господарства. Макроекономічне значення зернового сектору дуже високе більше третини валової продукції сільського господарства, в тваринництві – виробництво м'яса всіх видів. Їх стабільний розвиток можливий за рахунок збереження цілісності економічної системи. Цілісність залежить від відповідальності двох типів цілісності: технологічної і організаційно-економічної. Факти порушення технологічної цілісності не

викликають сумнівів. Про це свідчить, зокрема, спроби створення малоефективних переробних потужностей в сільськогосподарських підприємствах при недостатньому завантаженні виробничих потужностей переробних підприємств. Великі показники зносу основних фондів, недостатнє постачання обіговими засобами також є факторами порушення технологічної цілісності агропромислового виробництва.

Особливість формування агропромислового комплексу АР Крим на сучасному етапі при переході до нового етапу включає в себе такі аспекти (рис. 5):

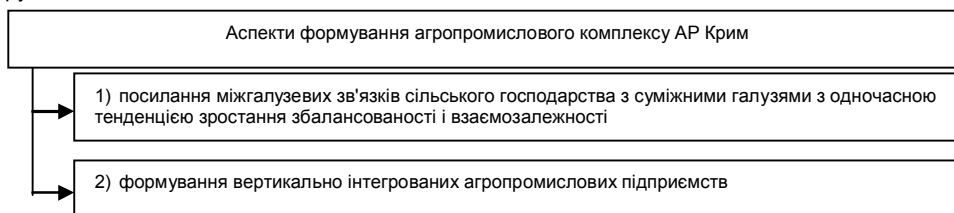

Рис. 5. Аспекти формування агропромислового комплексу АР Крим

З цього випливає, що агропромислове виробництво в умовах міжгалузевих зв'язків, що існують з часів відокремлення промислових галузей, можливе лише за рахунок формування інтегративних характеристик цих зв'язків.

Виходячи з того, що суспільний поділ праці передбачає диференціацію і інтеграцію галузей, можна зробити висновок, що формою організаційно-економічного розвитку суспільства є функціонально-галузевий системогенез, який здійснюється у напрямі зростання цілісності організаційно-економічних систем, об'єктивною основою якої є міжкомпонентні взаємозв'язки, між галузями АПК.

Як бачимо, система АПК охоплює тріаду сфер: сільськогосподарської, індустріально-технологічної і маркетингової – то з цієї точки зору доцільно передбачати певну модифікацію змісту цих складових у рамках системи на перспективу. Так, роль сільського господарства все більше зводиться до його природно-

біологічного моменту; роль промисловості модифікується в напрямі всебічної адаптації до технологічних потреб сільського господарства; роль торгово-маркетингової складової все більше виступає критерієм визначення економічної доцільності і ефективності аграрно-індустріальному синтезу. Їх системне поєднання потребує розробки економічного механізму моніторингу взаємозв'язків окремих галузей АПК. Економічний механізм розвитку міжгалузевих зв'язків – це сукупність взаємопов'язаних організаційно-економічних методів впливу на узгодження інтересів підприємства, які забезпечують взаємні дії і організаційну направленість в просуванні продукту від виробника до споживача, пропорційність, ритмічність і оптимальний режим роботи всіх ланок єдиного технологічного процесу інтегрованого виробництва. Він повинен відповідати таким основним вимогам (рис. 6):

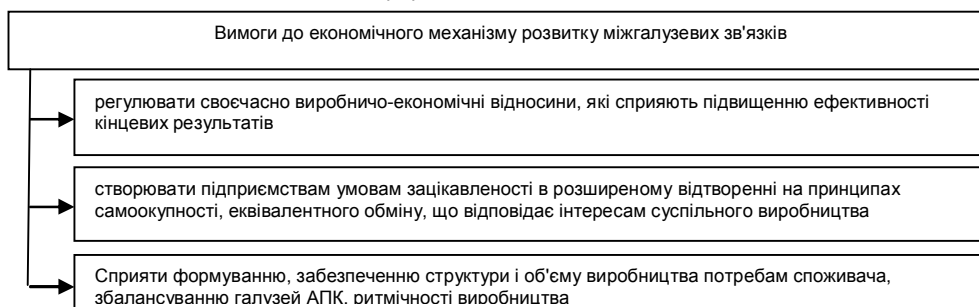

Рис. 6. Вимоги до економічного механізму розвитку міжгалузевих зв'язків

Реалізація цього механізму буде сприяти впровадженню економічних методів господарювання на принципах ринкових вимог.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз сучасного стану розвитку ринкових відносин у структурі регіонального АПК АР Крим свідчить, що основними факторами, які впливають на його низьку ефективність виробництва є: відсутність чіткої державної політики з питань напрямів, глибини аграрної реформи, державної підтримки сільського господарства, реального господаря на землі, а також макроекономічні проблеми (цінова, кредитна і податкова політика), різке і значне погіршення техніко-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва, складна соціально-демографічна ситуація на селі.

Розглянуто, що оптимізація міжгалузевих пропорцій в умовах ринкової економіки має базуватися на визначенні обсягів попиту, розмір і еластичність якого зумовлює ефективну пропорцію.

Встановлено, що умови діяльності нових приватних агроформувань залишаються нестабільними, не можуть бути конкурентоспроможними на внутрішньому і зовнішньому ринках. Система стратегічного управління маркетинговими процесами повинна бути адекватною зовнішньому і внутрішньому середовищу, орієнтуватися на потреби ринку, базуватись на цілях і обраних стратегіях, має бути спрямованою на досягнення запланованого результату і використовувати при цьому збалансовану сукупність механізмів організаційного і економічного забезпечення. Перехід від виробничої до

маркетингової концепції потребує створення у складі сільськогосподарських підприємств потужних і дієздатних центрів прибутку (відповідальності), в ролі яких виступатимуть відділи маркетингу.

Дослідженні тенденції та стан взаємозв'язків галузей АПК показує їх розбалансованість, неадекватність реалізації наявних можливостей використанню ресурсів, що пов'язано з безсистемними подрібненнями факторів які не дають можливості застосувати високопродуктивні засоби механізації і інноваційні новітні технології.

Список використаної літератури:

1. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку // За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К.: Інститут економічного прогнозування. Фенікс, 2003. – 1008 с.
2. Особливості аграрної реформи в Україні / П.Т. Саблук. – К.: Інститут аграрної економіки. – "Ніч лава", 1997. – 304 с.
3. *Душловой І.* Агропромислові ресурси Автономної Республіки Крим: стан проблеми, перспективи. – К.: "АЭЛС – технологія", 1998. – 176 с.
4. Статистичний щорічник АР Крим за 2008 р. – Сімферополь, 2009. – С. 36-126.
5. Стратегія забезпечення ефективного розвитку аграрної та переробної сфер АПК України. Автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.07.02 / В.М. Яценко; Миколаїв. держ. аграр. ун-т. – Миколаїв, 2004. – 35 с.

УЗУНОВА Ніна Степанівна – проректор з організації учбового процесу ВНЗ "Університет економіки і управління"